

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Психолого-педагогічні чинники соціально-психологічної адаптації до школи
дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра

Виконала студентка групи СОМ-2(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Семенчук Аліна Іванівна
Керівник: Н.В. Руколянська
Рецензент: Бохонкова Ю.О.
Нормоконтроль Анастасія ШТЕПЕНКО

Запоріжжя
2024 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 63 с., 8 табл., 4 рис., 60 джерел.

Об'єкт дослідження: соціально-психологічна адаптація дітей молодшого шкільного віку з РАС.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні чинники соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Мета дослідження: здійснити теоретичне та емпіричне дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра та дослідити вплив окремих психолого-педагогічних чинників на процес.

Методи дослідження: описовий, порівняльний.

Діти із розладами аутистичного спектра мають значні проблеми із соціалізацією. Їм складно знаходитися у соціумі, спілкуватися, будувати міжособистісні стосунки. Школа – це місце не тільки навчання, але й активної соціалізації. Входження у шкільний простір дітей із розладами аутистичного спектра супроводжується стресом, негативними психічними станами та проблемами із перебігом соціально-психологічної адаптації. Для нормалізації її перебігу необхідно використовувати окремі психолого-педагогічні чинники її покращення.

АДАПТАЦІЯ, РОЗЛАДИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА, ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ, ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЯ, СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ, СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна вітчизняна та зарубіжна наука відмічає високу тенденцію серед дітей до такого порушення як «розлади аутистичного спектра». Розлади аутистичного спектра (далі – РАС) – це порушення психологічного характеру, які провокують порушення поведінки, що стає перепорою до ефективної соціалізації та якісних міжособистісних стосунків.

Молодший шкільний вік – це віковий період входження дитини у шкільний простір, що передбачає активну навчальну діяльність та соціальну активність дітей. Як і діти з нормотиповим розвитком, діти із розладами аутистичного спектра, проходять соціально-психологічну адаптацію при вступі до школи. Але, на відміну від перших, молодші школярі з розладами аутистичного спектра, через проблеми із соціалізацією, мають порушення перебігу соціально-психологічної адаптації. Це може впливати на якість побудови міжособистісних стосунків таких дітей, успішність у навчальній діяльності та, загалом, на їх психологічний стан.

На розвиток соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра безпосередньо впливають окремі психолого-педагогічні чинники. Вони можуть полегшити процес соціально-психологічної адаптації, зробити її комфортною.

Враховуючи все це, нами було вирішено теоретично та емпірично розглянути тему нашого дослідження: «Психолого-педагогічні чинники соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра».

Соціально-психологічна адаптація до школи стала об'єктом вивчення у роботах таких науковців як: Н. Алendar, О. Віщак, С. Лісовець, Ю. Жданович, О. Ткачишина, І. Галецька, В. Колесникова, Т. Титаренко, Л. Орбан-Лембрик, Т. Задорожна, К. Андросович, О. Туриніна,

М. Блажівський, В. Москаленко, Г. Пріб, Т. Дуткевич, Н. Коцур, Л. Алексєєва, М. Мельничук, Н. Каут, А. Діхтяренко та інші.

Особливості соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку з РАС висвітлювалися у працях таких вчених: Л. Кирилова, М. Плахтій, Т. Галах, С. Трикоз, Т. Гладун, Д. Шульженко, Г. Хворова, Н. Нестерчук, Т. Скрипник, Л. Яковицька, Л. Юрченко, Н. Базима, В. Білан, З. Огороднійчук, В. Довженко, В. Малеш, В. Антонюк та ін.

Об'єкт дослідження: соціально-психологічна адаптація дітей молодшого шкільного віку з РАС.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні чинники соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити психолого-педагогічні чинники соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутність поняття «соціально-психологічна адаптація до школи» та стан розробленості проблеми у науковій літературі.

2. Емпірично дослідити особливості соціально-психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

3. Розробити та апробувати, та перевірити ефективність системи роботи та методичні рекомендації батькам та вчителям щодо формування соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

4. Проаналізувати динаміку впливу психолого-педагогічних чинників на адаптацію дітей розладами аутистичного спектра до школи.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, класифікація, систематизація та узагальнення); емпіричні (констатувальний,

формувальний, контрольний експеримент); статистичні (кількісна та якісна обробка даних).

Бази дослідження: Запорізька школа-інтернат № 2 (експериментальна група) та Запорізька школа-інтернат № 1 (контрольна група).

Методологічне підґрунтя дослідження:

– вчення про загальні та специфічні особливості порушеного розвитку (Н. Адамюк, В. Кухаренко);

– вчення про загальні і специфічні особливості нормального і аномального розвитку (В. Чайка, М. Шеремет, Ж. Шиф та ін.);

– вчення про психологічні особливості дітей з розладами аутистичного спектра (О. Єфимова, Т. Скрипник, М. Химко, В. Шевчук, Д. Шульженко).

– вчення про особливості адаптації дітей з порушеним розвитком (Ю. Альошина, А. Кронік, М. Берднік та інші).

Теоретичне значення роботи. У роботі теоретично обґрунтовані такі поняття як: «адаптація», «соціальна адаптація», «психологічна адаптація», «соціально-психологічна адаптація», «розлади аутистичного спектра», розкриті особливості соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра. Ця інформація стане корисною для студентів, які навчаються за спеціальністю 016 Спеціальна освіта. Зазначену інформацію вони можуть використати при написанні наукових робіт.

Практичне значення роботи. Результати емпіричного дослідження нададуть відомості про особливості соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного з розладами аутистичного спектра та вплив окремих психолого-педагогічних чинників на цей процес. Ця інформація може бути використана вчителями та батьками дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра. Також вчителі та батьки можуть скористатися системою роботи з урахуванням психологічних чинників соціально-психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспекти» (26-27 жовтня 2023 року, м. Запоріжжя, ХНА).

Структура магістерської роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (60 найменувань), додатки (2). Загальний обсяг роботи – 63 сторінки, з них 48 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження були теоретично обґрунтовані та експериментально досліджені психолого-педагогічні чинники соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

1. Проаналізована сутність поняття «соціально-психологічна адаптація до школи» та стан розробленості проблеми у науковій літературі. Соціально-психологічна адаптація до навчання у школі являє собою процес пристосування школяра до навчальної діяльності, поведінки однокласників, вчителя, шкільних правил та вимог. Такий феномен передбачає трансформацію поведінки школяра до нових, шкільних вимог. Якщо відбувається неузгодженість між потенціалом школяра та реалізації його можливостей, виникає соціально-психологічна шкільна адаптація, яка може провокувати проблеми навчального, психологічного та соціального характеру. Були розглянуті особливості соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку з РАС. Розлади аутистичного спектра – це порушення психологічного характеру, які провокують порушення поведінки, що стає перепорою до ефективної соціалізації та якісних міжособистісних стосунків. Молодші школярі із РАС мають значні проблеми із соціально-психологічною адаптацією у шкільний простір. Це пов'язано з відсутністю в них інтересу до міжособистісних контактів, нездатністю спілкуватися з однокласниками та вчителем, нестабільною емоційною сферою, низькою адаптивністю до нових умов життя у шкільному просторі.

2. Емпірично дослідили особливості соціально-психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку з РАС. Нами було організоване та проведене емпіричне дослідження на базі Запорізької школи-інтернату № 2 (експериментальна група) та Запорізької школи-інтернату № 1 (контрольна група). У дослідженні прийняли участь 20 випробуваних, віком 7 років, в

яких спостерігаються розлади аутистичного спектра. Для дослідження особливостей перебігу соціально-психологічної адаптації до школи молодших школярів із РАС ми використали дві діагностичні методики: «Малюнок школи» (М. Маркушева) та «Тест шкільної тривожності Філіпса». За результатами емпіричного дослідження, було встановлено, що у випробуваних молодших школярів із розладами аутистичного спектра переважає виражена шкільна тривожність (80/70%) та тривожний синдром «Переживання соціального стресу» (80/70%). Це зумовлено наявністю у випробуваних значних проблем зі встановленням міжособистісних контактів. Їм складно знаходитися у соціальному просторі, спілкуватися з однолітками та вчителем.

3. Нами була розроблена система роботи та методичні рекомендації батькам та вчителям щодо формування соціально-психологічної адаптації до школи дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра. Основні принципи роботи:

1. Партнерська взаємодія батьків та вчителя в процесі соціально-психологічної адаптації до школи дітей (батьківські збори, лекція для батьків «Роль батьків у соціально-психологічній адаптації до школи дітей з РАС», бесіда батьків з вчителем «Особливості моєї дитини»).

2. Забезпечення батьками мотиваційної готовності до шкільного навчання (бесіда «Мої позитивні історії зі шкільного життя», «Вчитель – мій орієнтир», складання та дотримання режиму дня).

3. Використання вчителем системи заохочень за навчальні та поведінкові успіхи (отримання фішок).

4. Забезпечення батьками інтелектуальної та емоційно-вольової готовності до навчання у школі (впровадження у домашніх умовах дидактичних ігор на інтелектуальний, сенсорний розвиток, розвиток емоційного інтелекту).

5. Забезпечення вчителем фізичної активності учнів на перервах (фізкультхвилинки, танцювальні етюди).

6. Формування вчителем комунікативності дитини з РАС (забезпечення кооперативного навчання та навчання у парах).

7. Візуалізація вчителем навчального процесу (складання розкладу уроків, дидактичного матеріалу у вигляді піктограм та схем, правила поведінки у картинках).

8. Забезпечення активної взаємодії дитини з РАС зі своїми однокласниками (позакласна екскурсія до краєзнавчого музею, похід у кафе з однокласниками та вчителем).

4. Проаналізована динаміка впливу психолого-педагогічних чинників на адаптацію дітей РАС до школи. За результатами випробуваних експериментальної та контрольної групи, можемо спостерігати позитивний вплив самостійно розробленої системи роботи на перебіг соціально-психологічної адаптації випробуваних дітей молодшого шкільного віку з РАС експериментальної групи. На етапі повторної діагностики у дітей зазначеної групи переважає емоційно благополучне ставлення до школи (60%) та відсутність підвищених показників шкільної тривожності (100%).